

O reformi in privatizaciji slovenskih javnih univerz

Ze pred časom je bila iz intervjuja za *Delo* s predsednikom slovenske rektorske konference razvidna odločitve, naj do sedanje slovenske javne univerze ne bi bile več javni zavodi, njihovi zaposleni pa ne več javni uslužbenci. Menim, da bi v sedanji družbeni zavesti, spoštovanju prava in načel spodobnosti omenjeni načrt rektorske konference povzročil nazadovanje naših javnih univerz. Z načrtovanim preoblikovanjem organizacije bi se spet odmaknili od najpomembnejše naloge visokega šolstva: izboljšanja rezultatov raziskovalnega in pedagoškega dela na univerzah.

Tudi javne ali državne univerze so namreč lahko zelo uspešne, tako kot na primer v Nemčiji ali ZDA. Zaradi velikega deleža študirajočih med mladimi v Sloveniji pa bi morali naše visokošolske ustanove razdeliti na raziskovalne univerze, na katerih se od učiteljev zahteva uspešno in mednarodno primerljivo raziskovalno delo, in druge visokošolske ustanove, kjer raziskovalno delo učiteljev ni nujno potrebno.

Menim, da ta čas za izboljšanje kakovosti naših univerz ni potrebna revolucionarna sprememba njihovega statusa. Smotnejše bi bilo več vlagati v opremljenost univerzitetnih laboratorijev, ki bi morali biti dostopni za vse zainteresirane, ter predvsem korektno in pregledno izpeljevati postopke za habilitacijo in izbiro kandidatov za raziskovalna in pedagoška delovna mesta. Ti postopki bi se morali končati z nastavitvijo kandidatov ne glede na to, ali so vključeni v razne znanstvene in univerzitetne lobije, ki izvirajo še iz jugoslovanskih časov.

Sporni »mednarodni« razpisi

Predlagani izstop visokega šolstva iz javnega sektorja bi samovoljno teh lobijev po mojem mnenju še okrepil. Za primer naj navedem tako imenovane »mednarodne« razpise za univerzitetna učiteljska mesta, ki jih je začela objavljati Univerza v Ljubljani (UL). Ti razpisi naj bi zagotovili večji izbor kakovostnih kandidatov (tudi iz tujine) in objektivnost izbire, ki je prej pote-

Avtonomijo univerze moramo razumeti predvsem kot akademsko svobodo profesorjev pri izbiri predavanj in pisanju znanstvenih del ter proste roke pri izbiri znanstvenih projektov, doktorandov in sodelavcev, ne pa kot samozadostnost in pravico do samonadzora ter nekontrolirane porabe proračunskega denarja.

kala na osnovnih enotah fakultet. Pritegniti večji krog kandidatov je seveda hvalevredno, težava pa nastane, ker »mednarodni« razpisi za učiteljska mesta na UL ne vključujejo dovolj nadzornih mehanizmov in ne upoštevajo objektivnih mednarodnih meril izbire, oblikovanih v širši razpravi, s tem pa dopuščajo odločitve, ki so rezultat popuščanja zaradi konflikta interesov.

Iz doslej objavljenih »mednarodnih« razpisov UL je razvidno, da se je za profesorska delovna mesta treba prijaviti največ tri mesece po objavi razpisa, pogoj za delovno mesto pa je pridobljena habilitacija na UL z ustreznega (pod)področja znanstvene vede, na katero se nanaša razpis. Tako se lahko prijavijo samo tisti kandidati, ki že imajo ustrezen naziv na UL. V treh mesecih je za tujega strokovnjaka namreč nemogoče pridobiti habilitacijo na UL. Če se razpis objavi v maju ali juniju, je pridobitev naziva v predpisanem roku tudi teoretično izključena, saj v juliju in avgustu na UL ni sej senatov in sej kadrovskih in habilitacijskih komisij (oziroma jih ni dovolj).

Finski sistem za zgled

Predlog slovenske rektorske konference naj bi se med drugim zgledoval po finskem sistemu. Na eni boljših finskih univerz, ki je bila v 90. letih 20. stoletja še povsem zasebna (to pomeni, da so bile večinski viri dohodkov dividende iz delnic, naložene v raznih podjetjih in skladih, in donacije), sem preživel kar nekaj časa in mislim, da bi morali od Fincev najprej prevzeti

preglednost izvajanja vseh postopkov pri nastavitvah novih raziskovalcev in profesorjev, nizko stopnjo korupcije pri razdeljevanju raziskovalnih sredstev in skrb za dobro opremljenost raziskovalnih laboratorijev (ki naj bodo dostopni vsakomur). Šele potem bi lahko začeli sprejemati preostali del njihovega sistema, ki temelji prav na teh načelih.

Izbira kandidata z ekspertnimi mnenji

Pogoji za izvolitev v naziv docenta na UL pa so glede objav ta čas manj zahtevni kot na Finskem pogoj za pripustitev študentov k zagovoru doktorskega dela (štiri do pet objavljenih člankov na temo, obdelano v doktoratu v znanstvenih revijah).

Naj za primer sistema izbire v razvitem svetu navedem tudi Nemčijo, kjer so razpisi za profesorska mesta (profesorji imajo na javnih univerzah status javnega uslužbenca) objavljeni hkrati v znanstvenih revijah, časopisu *Die Zeit*, specializirani reviji za univerzitetne profesorje in na raznih spletnih naslovih. Na razpis se običajno prijavi vsaj 30 kandidatov. Za domače kandidate je potrebna habilitacija (privatna docentura), ki velja po vsej Nemčiji, ne glede na to, kje so jo pridobili. Za tuje državljane, ki kandidirajo, nemška habilitacija ni potrebna. Kriteriji za izbiro so znani. Kandidati, ki pridejo v ožji izbor in so mlajši od 51 let, na predavanju predstavijo svojo vizijo razvoja oddelka, na katerem bi zasedli profe-

sorsko delovno mesto. Komisija izbere kandidata z ekspertnimi mnenji za področje razpisa, ki jih izrečejo kompetentni profesorji z raznih univerz. Podobna načela veljajo tudi v drugih razvitih državah. Pred kratkim sem kot ekspert sodeloval pri izbiri profesorja na neki ameriški univerzi, kjer kandidata prav tako izbirajo skladno z znanimi merili, ki so jasno opisana v vabilu ekspertu.

Kandidata izbrali, preden so objavili razpis

Imel sem priložnost opazovati tudi, kako poteka »mednarodni« razpis na eni od fakultet UL, kjer so poskušali zaposliti tretjega profesorja za učiteljske pedagoške obveznosti z delovnim časom okoli štiri ure na teden za oba semestra, čeprav je po veljavnem Zakonu o visokem šolstvu to le okoli 70 odstotkov polne obveznosti enega samega profesorja. Postopek za izvolitev vnaprej izbranega profesorja se je začel približno eno leto pred razpisom, razpis pa so objavili šele, ko je »izbravec« dobil naziv. Dekan fakultete je v komisijo za izbiro novega profesorja imenoval tri člane z istega oddelka inštituta, na katerem je delno zaposlen tudi »izbravec«. Le eden izmed članov komisije je bil strokovnjak na področju, za katero je bilo razpisano delovno mesto. Kandidatov niso pozvali, naj z razgovorom in predavanjem predstavijo svojo vizijo razvoja področja, saj bi bilo to ob vnaprejšnji odločitvi le izguba časa.

Podobne težave nastajajo tudi pri sestavljanju komisij za učiteljske nazive. Na senatu neke fakultete UL so tako pred kratkim zavrnil predlog, da bi morali ob imenovanju komisij za izvolitve v univerzitetne učiteljske nazive zagotoviti, da člani komisij niso v konfliktu interesov. V omenjenem primeru je torej senat fakultete UL uradno podprl stališče, da je konflikt interesov sprejemljiv, kar bi bilo v urejenih zahodnih državah nekaj nezliškanega.

Samonadzor ne deluje

Opisani primeri kažejo, da v slovenskem visokošolskem prostoru

samonadzor ne deluje, zato bi izguba statusa javne ustanove v tem pogledu razmere samo še poslabšala. Profesorjem in drugim zaposlenim na slovenskih javnih univerzah sedanji status javnega uslužbenca zagotavlja tudi akademsko svobodo ter minimalno pravno varnost in zaščito pred samovoljo nadrejenih, državnih organi pa vsaj načeloma (z utemeljitvijo v zakonih) lahko izvajajo nadzor nad nesmotrno porabo proračunskih sredstev in nad kakovostjo dela profesorjev na univerzah.

Avtonomijo univerze in njenih profesorjev moramo razumeti predvsem kot akademsko svobodo profesorjev pri izbiri predavanj in pisanju znanstvenih del pa proste roke pri izbiri znanstvenih projektov, doktorandov in sodelavcev, ne pa kot samozadostnost in pravico do samonadzora in nekontrolirane porabe proračunskega denarja. Podeljevanje več pristojnosti rektorjem (kar predlaga slovenska rektorska konferenca) nikakor ne more prispevati k večji akademski svobodi profesorjev slovenskih javnih univerz, kvečjemu k njihovi večji podrejenosti.

Menim, da bi bilo pozitivno, če bi poleg javnih univerz obstajale tudi prave zasebne univerze, ki bi se financirale predvsem iz zasebnih virov. To bi zagotavljalo razvoj lastne infrastrukture (na novo pridobljene prostore in raziskovalno opremo) tako kot v razvitih zahodnih državah. Če bi na taki zasebni univerzi dobro delali, bi tudi zlahka uvedli šolnine in bi zvišali kakovost študija, tako kot je to na dobrih zasebnih univerzah v ZDA, Veliki Britaniji in drugje.

Profesorji in njihova podjetja

Tisti profesorji na slovenskih javnih univerzah, ki pa si želijo višjih dohodkov, lahko, tako kot v razvitem svetu, ustanovijo *spin off* podjetje. To pa bi bilo donosno le, če bi ti profesorji premgli dovoljšno znanje, ki vodi do ustreznih za trg zanimivih rezultatov. Sicer bi njihova podjetja zaradi nezanimanja trga v kratkem času propadla. Tistim, ki tako niso sposobni ustvariti dodatnih materialnih sredstev, preostane le, da iščejo nove načine, kako bi si iz proračunskih sredstev Republike Slovenije odrezali čim večji kos kolača.

Težave, ki nastajajo v slovenskem javnem visokem šolstvu, je treba odpravljati. Tako bomo izboljševali splošno blaginjo, javno visoko šolstvo pa okrepili kot izvor našega intelektualnega potenciala. To bi lahko dosegli brez radikalnega podiranja sedanjega sistema javnega visokega šolstva, če bi z dopolnitvami pravil za habilitacije in kadrovanje zagotovili, da bi za razpisana delovna mesta izbirali kandidate in kandidate, ki so najboljši za razvoj oddelkov (fakultet), pri tem pa pozabili na vse druge razloge. Postavljanje novih pravil v naglici in brez zadostne skrbi za izboljšanje kakovosti dela in opremljenosti laboratorijev in vztrajanje pri sedanjem nezadostnem nadzoru nad raziskovalnimi in pedagoškimi rezultati sta lahko poslednji udarec slovenskemu javnemu visokošolskemu sistemu – podobno, kot je bila privatizacija usodna za nekatera slovenska podjetja, ki so jih vodilni privedli do propada. A škoda za intelektualni potencial bi bila v tem primeru po mojem mnenju še mnogo večja in bolj daljnosežna.

PROF. DR. ALEŠ IGLČ

Fakulteta za elektrotehniko Univerze v Ljubljani

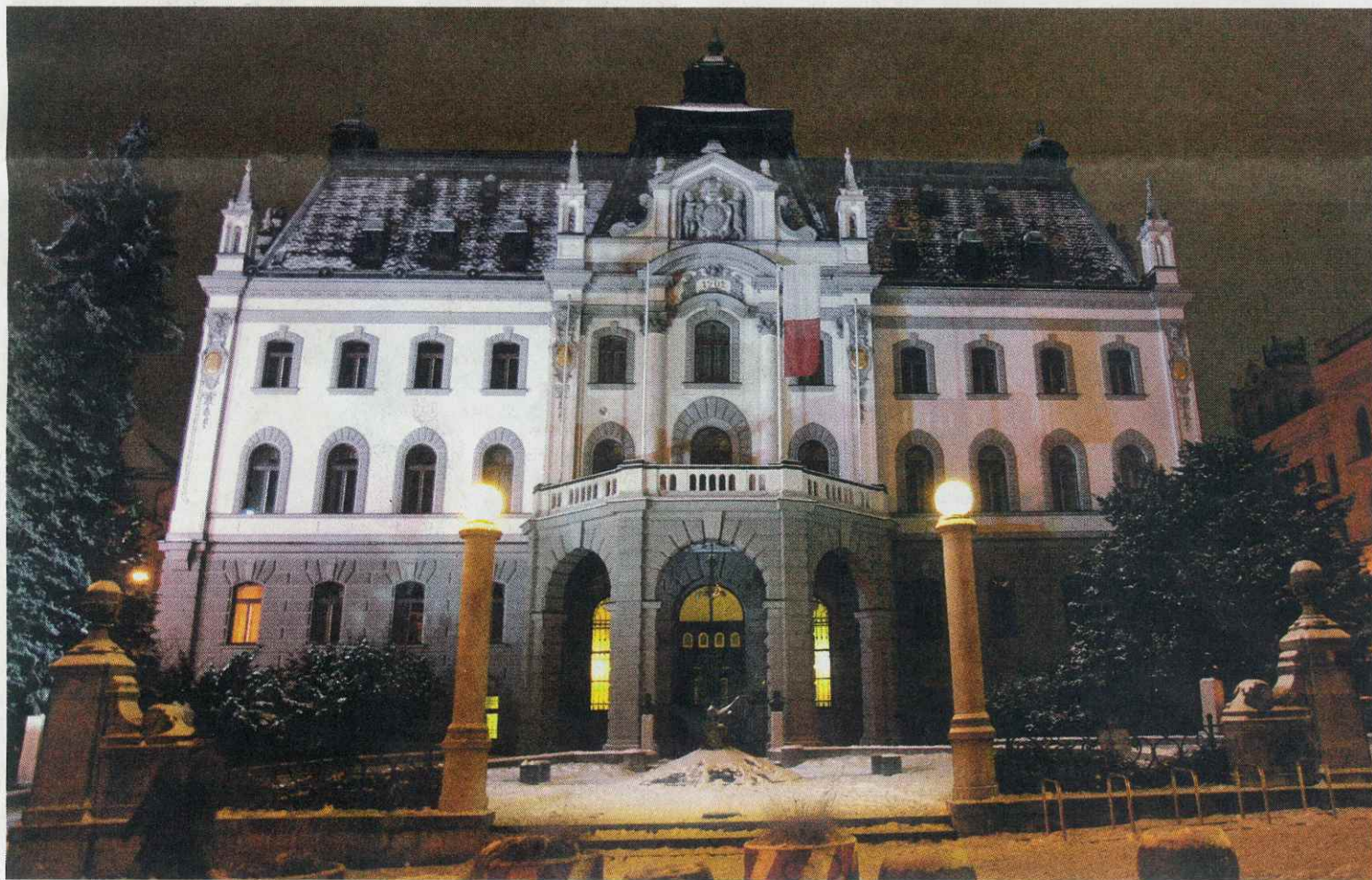

Foto Igor Medić